

The_Western_Balkans_as_a_Geopolitical_Chessboard.pdf>.

4. Marusic D., Bedenbaugh S., Wilson D. (2017). Balkans Forward. A New US Strategy for the Region. Available at: <<https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/resources/docs/Atlantic%20Council-Balkans%20Forward,%20A%20New%20Strategy%20for%20the%20Region.pdf>>.

*Лілія Питльована
кандидат історичних наук, доцент
Український католицький університет*

ЗАГРОЗИ ЕНЕРГЕТИЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПИ У ПОЛІТИЧНІЙ КАРИКАТУРІ СЕРГІЯ ЙОЛКІНА

Питання енергетичної безпеки є ключовими для будь-якої країни світу, вони складають значну частку національної безпеки загалом. Для України та Європи вони особливо загострились в умовах зростаючої залежності від поставок російського газу і нафти, а також агресивної зовнішньої політики Російської Федерації.

Проблеми енергетичної безпеки є предметом зацікавлення не лише відповідних державних структур, фахівців та експертів, а й широкої громадськості. Тематика активно висвітлюється у ЗМІ, у тому числі за допомогою візуальних матеріалів. Нами досліджені особливості репрезентації загроз енергетичній безпеці України та ЄС початку ХХІ ст. у політичній карикатурі російського художника-карикатуриста Сергія Йолкіна.

С.В. Йолкін (С.В. Ёлкин) народився у м. Воркута 1962 р. За фахом – архітектор-містобудівник, однак від початку 1990-х років малює сатиричні малюнки для таких видань як «Известия», «Российская газета», «Ведомости», The Moscow Times, The Guardian, The Economist та ін. 2016 року видає книгу «Двоголова Росія. Історія в картинках», у якій у більш ніж 200 карикатурах відображена історія Росії часів президентства В. Путіна [5]. Впродовж останніх років малює щоденні політичні карикатури для інтернет-видань «Deutsche Welle» і «Радіо «Свобода». 2017 року С.

Йолкін стає лауреатом Free Media Awards – премії незалежної журналістики у Східній Європі і на пострадянському просторі. Його карикатури користуються великою популярністю серед інтернет-користувачів (він має 4969 друзів Facebook, за його сторінкою стежать 55746 ос. (вересень 2020 р.); на запит «карікатура Сергея Ёлкина» пошукова система Google видає 134 тис. результатів, на запит «Сергей Ёлкин» – 186 тис. результатів (вересень 2020 р.)).

Об'єктами висміювання художника виступають політичні лідери сучасної Росії, її внутрішня і зовнішня політика. Карикатури С. Йолкіна розвінчують офіційний політичний наратив і продукований підконтрольними російській владі ЗМІ імідж В. Путіна як потужного, компетентного, сильного політичного лідера. Вони створюють паралельний політичний дискурс російської політики, альтернативний офіційним ЗМІ. Водночас особливістю художнього стилю С. Йолкіна є відсутність у його малюнках морального осуду та приниження зображуваних персонажів. Автор лише пильно стежить за поточними подіями, і за допомогою візуальних метафор висвітлює дії політиків і їх наслідки [13, р. 190, 192].

Поза увагою С. Йолкіна не залишаються політики і політика країн Заходу, глобальні і локальні конфлікти сьогодення. Низка карикатур відображає виклики енергетичної безпеки України та Європи, які постали перед ними у зв'язку з будівництвом Росією шельфового газогону «Північний потік-2». Інтернет-сторінку німецької державної радіостанції «Deutsche Welle», доступну тридцятьма мовами світу, де розміщені досліджувані карикатури, щодня відвідує 197 млн читачів [14].

Спорудження «Газпромом», який володіє виключними правами на експорт природного газу з Росії, другої гілки морського газопроводу «Північний потік» триває з 2017 р. і, за оцінками російських експертів, буде повністю завершено до кінця 2020 р. «Північний потік-2» об'єктивно створює для країн Європи численні загрози політичного, економічного, енергетичного і екологічного характеру. Для України початок його експлуатації означає втрату її колишнього місця і функції у системі газового ринку і архітектурі маршрутів газопостачання. Поставки газу в Європу в обхід української газотранспортної системи нівелюють потенціал України

як транзитної держави і ведуть до значних фінансових втрат.

«Північний потік-2» вносить розбрат у солідарність членів ЄС. Частина з них (в основному, країни Східної Європи) вбачають у проекті загрозу власній енергетичній безпеці, тоді як інші (в основному, країни Західної Європи) очікують від нього істотного здешевлення газу для споживачів та економії мільярдів євро [15]. Аргументуючи свою позицію, противники спорудження «Північного потоку-2» акцентують увагу на тому, що воно суперечить енергетичній політиці ЄС, зменшує диверсифікацію газового ринку Європи, збільшує її політичну залежність від Росії. Купівля газу в обхід України в умовах російської агресії на сході країни ставить перед країнами Західної Європи і питання морального характеру.

Як найбільший у світі споживач російського газу максимально зацікавленою у будівництві газогону є Німеччина. Саме вона найчастіше фігурує на карикатурах С. Йолкіна як головний лобіст «Північного потоку-2» [1; 6; 7]. Натомість поза Європою основними опонентом будівництва газопроводу є США. Сьогодні завдяки видобутку сланцевого газу Сполучені Штати є однією з провідних країн-експортерів природного газу. Присутність на європейському ринку американського скрапленого газу різко зменшує енергетичну залежність країн ЄС від Росії. Його імпорт не потребує використання звиклих газопроводів. Опір США будівництву «Північного потоку-2» має і економічні (боротьба за газовий ринок ЄС), і геополітичні (боротьба проти використання Росією постачання газу як інструменту політичного тиску на країни Європи) причини. На малюнку липня 2017 р. С. Йолкін презентує ситуацію, коли ЄС в особі канцлерки Німеччини А. Меркель виявився між двома вогнями: США і Росії в особі президентів Д. Трампа і В. Путіна відповідно [6].

Через рік, у липні 2018 р., реагуючи на слова Д. Трампа, художник зображає А. Меркель «газовою» заручницею В. Путіна [7]. Попри усвідомлення ризиків, пов'язаних із тісною залежністю від поставок російського газу, в умовах американських санкцій проти європейських компаній – учасників будівництва «Північного потоку-2» і формальної вимоги збереження транзиту газу через Україну, Німеччина вбачає в останньому запоруку стабільності своєї енергетичної системи. Не дивлячись на тиск з боку США, а

також окремих німецьких політичних партій і частини Європарламенту, А. Меркель методично підтримує спорудження газопроводу. С. Йолкін влучно підмічає, що газова труба, прокладена в Європу крізь відчинені двері Німеччини, вже не дозволить їм зачинитися, і російська присутність в енергетичній, політичній, економічній сфері ЄС уже неминуча [1].

Карикатурист з оптимізмом реагує на внесення змін до Газової директиви Радою ЄС у квітні 2019 р., які поширили норми функціонування газопроводів всередині Об'єднаної Європи на «Північний потік-2». Вимоги анбандлінгу, доступу третіх компаній, встановлення тарифів німецьким регулятором і посилення прозорості функціонування газогону мали б, на думку С. Йолкіна, значно ускладнити, а бо й унеможливити будівництво «Північного потоку-2». Звертаючись до епізоду з одного з популярних мультиплікаційних фільмів радянського періоду, автор недвозначно демонструє, як Газова директива перебиває кисень проєкту «Газпрому» [2].

Однак зміна юридичних підстав спорудження «Північного потоку-2» лише відсунула в часі проєктні терміни запуску його в експлуатацію. Дозвіл Копенгагена на будівництво частини газопроводу континентальним шельфом Данії, в якому він методично відмовляв Росії впродовж кількох років, зрештою був даний наприкінці жовтня 2019 р. Рефлексією С. Йолкіна на рішення Данії стала карикатура, що обіграє на новий лад історію шекспірівського принца Гамлета, який у роздумах «бути чи не бути» сидить на трубі газопроводу поруч з черепом бідного Йорика [4]. В умовах, коли всі європейські країни, територіальними водами яких проходить «Північний потік-2», дали «Газпрому» всі дозволи, єдиним фактором, який може перешкодити його запуску, залишаються санкції Сполучених Штатів, спрямовані проти компаній і осіб, які беруть участь у будівництві [10; 11]. Оборонний бюджет США 2020 р. передбачає кошти на санкції проти російських газопроводів «Північний потік-2» і «Турецький потік».

У контексті енергетичної безпеки ЄС С.Йолкін також звертає увагу на явище т. зв. шредеризму – загравання західних політиків з Москвою з метою отримання енергоресурсів при ігноруванні справжніх геополітичних цілей Росії. Особисте збагачення за

рахунок виплат «Газпрому» або «Роснафти» такі діячі цінують вище за європейську безпеку та єдність [8].

Поza проблемою спорудження «Північного потоку-2» С. Йолкін у своїх карикатурах акцентує увагу на загальній газовій стратегії Кремля, його наполегливому прагненні використовувати важелі енергетичної дипломатії для реалізації далекоглядних стратегічних цілей Росії щодо Європи. Експорт газу російське керівництво може використовувати як інструмент шантажу ЄС, політичного тиску на Брюссель, а в умовах російсько-української війни, і як засіб ведення гібридної війни. «Газпром» у представленні російського карикатуриста постає таким собі «ручним монстром Володимира Путіна» [3]. Спочатку відмова від будівництва «Південного потоку» з огляду на позицію Болгарії та інших країн ЄС, запуск на початку 2020 р. «Турецького потоку», і реанімація під виглядом другої його гілки ідеї «Південного потоку» свідчить про непогамовне бажання Москви позбавити Україну всього її транзитного потенціалу [12]. Називаючи президента В. Путіна «російським газотворцем», С. Йолкін висміює його готовність спорудити «хоча б якийсь потік» [9], без огляду на фінансові видатки, керуючись лише політичними цілями.

Таким чином, карикатури С. Йолкіна, будучи відгуком на актуальні події, відображають основні загрози, пов'язані з перспективами втрати енергетичної незалежності Європи, нівелюванням статусу України як транзитної держави, інструменталізацією російської енергетичної політики задля досягнення стратегічних політичних цілей Кремля.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Елкин С. Безудержный «Северный поток-2»: что думает Меркель . Карикатура С. Ёлкина. 16.05.2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://p.dw.com/p/3Ib51>.

2. Елкин С. Газовая директива ЕС: «Северному потоку-2» дышать станет труднее. 15.04.2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://p.dw.com/p/3GnQE>.

3. Елкин С. «Газпром» – ручной монстр Владимира Путина. 16.02.2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://p.dw.com/p/2soMx>.

4. Елкин С. Дания решила, быть или не быть «Северному потоку-2». 31.10.2019 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://p.dw.com/p/3SFom>.

5. Елкин С. Двуглавая Россия: История в картинках. Москва: Альпина Паблишер, 2016. 240 с.

6. Елкин С. ЕС готов реагировать на односторонние меры США против РФ. 24.07.2017 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://p.dw.com/p/2h2D7>.

7. Елкин С. Заручница «Північного потоку». 12.07.2018 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://p.dw.com/p/31MhH>.

8. Елкин С. Почему в ФРГ критикуют приход Шрёдера в «Роснефть». 28.09.2017 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://p.dw.com/p/2ktrG>.

9. Елкин С. Путин в Афинах, или Российский газотворец. 27.05.2016 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://p.dw.com/p/1IvKQ>.

10. Елкин С. Санкции на выбор: новогоднее предложение из США для России. 23.12.2019 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://p.dw.com/p/3VGYI>.

11. Елкин С. «Северный поток-2»: Трамп против! 24.09.2019 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://p.dw.com/p/3Q9Es>.

12. Елкин С. Южный поток – сейчас мы все починим! 23.11.2018 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://p.dw.com/p/38mEx>.

13. Mikhailova T. A Caricature of the President: Vladimir Putin in Sergei Elkin's Drawings // Zeitschrift Für Slavische Philologie. 2015. Vol. 71. No. 1. Pp. 175–212. [Электронный ресурс] – Режим доступа: www.jstor.org/stable/43974260.

14. Who we are? // <https://www.dw.com/en/about-dw/profile/s-30688>.

15. Dr. Harald Hecking and Florian Weiser. Impacts of Nord Stream 2 On The EU Natural Gas Market. Ewi. No.1163 (September 2017). 48 p. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.ewi.research-scenarios.de/cms/wpcontent/uploads/2017/09/EWI-1163-17-Studie-Impacts-of-Nord-Stream-2-web.compressed.pdf>.